Katastrofy a mimořádné události, hrozby a rizika z pohledu ochrany obyvatel.

Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.

Problematika ochrany obyvatel se v současnosti jeví jako problematika širší obecnosti vycházející nejen z přijatých usnesení a koncepcí zaměřených na řešení nejrůznějších civilizačních či válečných konfliktů a střetů. Nevychází již pouze z přípravy a prevence připravenosti na řešení politických nebo vojenských konfliktů a rizik, ale zaměřuje se na celou řadu dalších rizik a ohrožení enviromentálního a sociálního charakteru. Řada změn v oblasti klimatické, ekonomické, sociální, které stále častěji ohrožují obyvatelstvo, přináší nutnost připravenosti k řešení a prevenci těchto hrozeb nebo katastrof, které se stále častěji stávají součástí každodenního života obyvatel na celém světě. Řešení a předcházení těmto situacím, které mají stále častěji podobu přerušení dodávky elektrické energie, prudké klimatické změny, zemětřesení, požáry, povodně, sopečné erupce, ale i civilizační katastrofy v dopravě, průmyslu, vodních dílech a jaderné energii, ale i teroristické útoky kladou důraz na:

- zkušenost
- správné a odborné posouzení a odhad situace
- aktivní přístup
- okamžitá aktivita
- informovanost

Celá řada katastrof a jejich řešení má různou intenzitu, různé dopady a různou dobu nápravy a návratu do normální situace. Celá řada chyb na počátku má později různé dopady vzhledem k řešení následků katastrof a především obyvatelstvo je vystaveno celé řadě rizik. Znalosti a informovanost specialistů a personálu podílejícího se na průběhu řešení katastrof je proto zásadní otázkou pro zmírnění následků pro obyvatel a prostředí. Kromě celé řady legislativních podmínek a postupů uplatňovaných v systému krizového managementu, je zde zásadním prvkem člověk, ať již v roli oběti nebo pomáhajícího personálu. Z toho pohledu existuje řada disciplín a přístupů zaměřených na chování člověka v traumatické situaci. Mezi jedny z nejefektivnějších přístupů pro tzv. pomáhající personál poskytující základní psychosociální pomoc patří přístupy vycházející **ze zkušenosti a odhadu situace**, což zaručuje, že odezva bude pozitivně přijata. Znamená to schopnost *definování priorit, určení dostupných ekonomických, sociálních, přírodních a psychologických zdrojů, odhad psychologických a sociálních potřeb včetně znalost fungování komunit daného prostředí*. Pro efektivní působení a účinnost prvních kroků v zátěžových situacích je důležitým aspektem **tzv. vazbové působení** až do vytvoření fungování vnitřního systému a institucí, které převezmou funkci a úkoly záchranného systému – zajištění potravin, dárcovství krve, …

Ve školních nebo studijních podmínkách tyto situace mohou přiblížit případové studie, simulované situace na základě skutečných událostí, fyzická a psychická připravenost apod.S tím souvisí i aktivní přístup a okamžitá pomoc, což znamená důraz na rychlost, orientovanost, teoretické i praktické znalosti, schopnost rozpoznávat varovné signály u osob potřebujících pomoc. V této situaci je opět důležitá znalost místních podmínek, kulturních a sociálních odlišností apod.

Informovaností se rozumí informovanost o situaci určená pro média, eliminující senzacechtivost, spolehlivost a dostupnost informací pro obyvatelstvo, důvěryhodnost informací, schopnost navrhovat řešení, spolupráce s medii o obecných reakcích na katastrofu, využití informačních zdrojů a možností – linky pomoci, práce dobrovolníků, zapojení ČČK apod.

Celá řada nechvalně známých katastrof, které dramaticky postihly lidstvo v nejrůznějších částech světa, jsou příkladem a východiskem pro řešení situací obdobných a jsou příkladem pro to jak předvídat, hledat řešení a rychle reagovat. Takovými příklady jsou situace známé např. z Kosova, Černobylu, Turecka, Beslanu, Eschede, Ameriky apod. Nemusíme zde však jmenovat tyto celosvětově známé katastrofy, celá řada „katastrof" se denně odehrává v našem bezprostředním okolí v podobně devastace prostředí, vytváření kriminogenních podmínek a vzniku strachu z ohrožení nikoliv pouze jednotlivce, ale desítek nebo stovek lidí sdílející životní prostředí města nebo jeho části. Tímto chci poukázat na významné faktory jako je chování, všímavost, komunikace jako významné zdroje prevence katastrof velkých a traumatických situací, které jsou příčinou vzniku celé řady následků především v oblasti psychického zdraví.

Celá řada změn v oblasti enviromentální, sociální, ekonomické a politické však vyvolává řadu rizik a rizikového chování jednotlivců i celých systémů, které jsou reálnou výzvou pro přítomnost i budoucnost. Vznik *tzv. modernizačních rizik* je spojen s novými civilizačními přístupy k řešení otázek bezpečnosti a bezpečného chování. Koncept lidské bezpečnosti prošel v posledním desetiletí bohatými diskusemi souvisejícími s konceptem bezpečnosti státu a jeho souvislosti s koncepty politickými a mezinárodními. Bezpečnost jedince je obvykle pojímána jako součást bezpečnosti státu, který podporuje rozvoj lidského faktoru a jeho blahobyt. S těmito otázkami souvisejí i otázky prevence a řešení násilných konfliktů, které jsou opět vnímány na úrovni státu a jeho politiky. Hodnoty jako je zdraví, vzdělání, dostatek, svoboda a demokracie jsou nezbytně důležité pro každého člověka a jeho integraci v systému, kterým je lidské společenství. Stát se tak stává hlavím faktorem ovlivňujícím lidskou bezpečnost, ačkoliv v mnoha případech není schopen tyto lidské hodnoty a jejich naplnění realizovat. Hlavní příčinou (kromě příčin ekonomických, sociálních a dalších) je celá řada globálních hrozeb, které jsou příliš masivní a propojené na to, aby mohly být jednotlivými státy eliminovány. Takovým příkladem je organizovaný zločin, terorismus, šíření zbraní hromadného ničení apod. V tomto případě pro ochranu lidského jedince a jeho bezpečí nastupuje mezinárodní společenství, které disponuje řadou dalších širších prostředků zajišťující lidskou bezpečnost a je finální možností ochrany člověka před nebezpečím. V rámci tohoto konceptu hovoříme i o možnostech **humanitární intervence** jako podpory teritoriální integrity v případě ohrožení bezpečnosti lidského jedince.

Mezi takový globální fenomén, který ohrožuje celé společenství, včetně státu a jednotlivce patří terorismus, který rovněž prošel celým spektrem svého vývoje v souvislosti s tím, jak se vyvíjela celá společnost. Terorismus má dimenze lidské, společenské, sociální. Terorismus provází odnepaměti politické konflikty, je spojen s porušováním řady pravidel a norem, narušující fungování systémů, s vlastními zákonitostmi chování a dnes patří mezi hlavní bezpečnostní problémy, které jsou spojeny s řadou násilných událostí a katastrof, které v posledních letech postihly lidstvo. Z hlediska svého vývoje je tzv. „nový terorismus" spojen s řadou prvků sociálního a ekonomického charakteru, obsahuje prvky technické a technologické, náboženské, aj., a je úzce spojen mezinárodním uspořádáním vztahů. Prevence a řešení těchto bezpečnostních otázek se nabízí především z pohledu *nevojenské bezpečnosti* řešením příčin a zdrojů, které jej vyvolali a způsobili. Současný nárůst zájmu o bezpečnost je objektivně podmíněný s rozvojem a formováním bezpečného myšlení a s budováním a rozvojem bezpečné komunity. Ochrana obyvatel jako bezpečnostní strategie je významným prvkem rozvoje společnosti nejen z hlediska zvyšování a společenské prestiže a připravenosti obyvatel na řešení krizových a rizikových situací, ale i přínosem pro hledání nových cest a směrů v oblasti vzdělávání a budování odborně připravené společnosti.